

การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาสังคมไทย

“ชีวิต คือ กระบวนการในการพัฒนา และการที่มีการพัฒนาการ ก็คือ การมีชีวิตอยู่ กระบวนการดังกล่าว มีได้หมายความว่าเฉพาะความสามารถและศักยภาพที่อยู่ในตัวบุคคลเท่านั้น แต่มีความหมายกว้างออกไปถึง อิทธิพลจากสภาพแวดล้อมของบุคคล ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งเร้าจากภายนอก แต่เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์เราอย่างมากในด้านคุณภาพชีวิต ”

ความสำคัญและปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิต

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับวงการการศึกษา ซึ่งได้แก่ ครูอาจารย์ นักการศึกษา และนักวิชาการอื่นๆ ส่วนมากแล้วมักจะไม่ค่อยคุ้นเคยกับคำว่า “การศึกษาตลอดชีวิต” (Lifelong Education) ทั้งนี้เพราะว่าการศึกษาตลอดชีวิตค่อนข้าง จะเป็นแนวความคิดใหม่ โดยที่อาจจะพิจารณาได้จาก รายงานของ “สำนักงานคณะกรรมการระหว่างชาติเพื่อพัฒนาการศึกษา” ซึ่งทางองค์การยูเนสโกได้จัดพิมพ์ขึ้น ในปี พ.ศ. 2515 โดยในรายงานได้ให้ข้อเสนอแนะสำหรับผู้วางแผนการศึกษาว่า ควรจะเตรียมให้มีการจัดการศึกษาที่เรียกว่า “Lifelong Education” อันนับได้ว่าเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาสำหรับอนาคต...

ทั้งในประเทศที่กำลังพัฒนาและประเทศที่พัฒนาแล้วหลังจากนั้น เป็นต้นมา แนวคิด เกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตก็ได้รับความสนใจจากผู้ที่เกี่ยวข้องในวงการการศึกษาและการพัฒนารวมทั้งเป็นที่รู้จักมากขึ้นเรื่อยๆ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาค้นคว้าและการตรวจสอบเกี่ยวกับบรรดาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ โดยเฉพาะ การศึกษาค้นคว้าของ เดฟ ได้พบว่า แม้กระทั่ง ทวีปยุโรปเองก็ยังไม่ค่อยมีความเข้าใจในความหมายของ คำว่า การศึกษาตลอดชีวิต หรือมีความคิดเห็นที่ตรงกันในหลักการของการศึกษาตลอดชีวิต นอกจากนั้นแล้ว แนวความคิดและวิธีการเกี่ยวกับเรื่องนี้ยังมิได้มีการนำไปประยุกต์ใช้มากเท่าที่ควร สำหรับในประเทศอื่นๆ นอกจากยุโรปแล้วยังไม่ค่อยจะเป็นที่รู้จักกันเลยก็ว่าได้

อย่างไรก็ตาม แนวคิดที่เกี่ยวกับ “การศึกษาตลอดชีวิต” ก็มีได้เป็นของใหม่โดยสิ้นเชิง หรือว่าเป็นสิ่งที่สลบซับซ้อนยุ่งยาก แก่ความเข้าใจแต่ประการใดเลย แท้จริงแล้วทุกคนย่อมจะมีความคุ้นเคยและได้มีโอกาสประสบการณ์กับการศึกษาตลอดชีวิตด้วยตนเองอยู่แล้ว ทั้งนี้ก็เพราะว่าโลกเรานั้น ยุคปัจจุบันย่อมจะมีความรู้ใหม่ๆ สภาพการณ์และวิทยาการใหม่ๆ เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วด้วยเช่นกัน ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นที่มนุษย์ ย่อมจะต้องเรียนรู้อยู่เกือบตลอดเวลาอยู่แล้วหมายถึง การพยายามทำตัวเองให้ทันกับสิ่งเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ความรู้ วิทยาการทั้งหลายที่เกิดขึ้นใหม่ๆ อยู่เสมอ

สิ่งที่น่าจะต้องกล่าวถึงควบคู่กับการศึกษาตลอดชีวิตก็คือ “การเรียนรู้ตลอดชีวิต”(Lifelong Education) ทั้งนี้จากข้อเขียนของนักการศึกษาผู้มีชื่อเสียงชาวสหรัฐอเมริกาคนหนึ่งคือ ดิวอี้ (Dewey, 1916 : 20) ได้กล่าว ถึงเรื่องนี้ไว้ในหนังสือชื่อ “ประชาธิปไตยกับการศึกษา” โดยสรุปว่า “ชีวิตคือกระบวนการในการพัฒนาและการที่มีการพัฒนาการก็คือการมีชีวิตอยู่ (Life is a process of development and developing is living) กระบวนการ ดังกล่าวมิได้หมายความว่าเฉพาะความสามารถและศักยภาพ ที่อยู่ในตัวบุคคลเท่านั้น แต่มีความหมายกว้างออกไปถึงอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมของบุคคล ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งเร้าจากภายนอก แต่เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์เราอย่างมากในด้านคุณภาพชีวิต

สำหรับสถานการณ์ต่างๆ ที่แวดล้อมมนุษย์เรานั้นอาจจะเป็นส่วนพัฒนาเกี่ยวกับสังคมได้ อันได้แก่ วัฒนธรรม ความรู้ ความชำนาญ ทักษะคติชนบรรณนิยมประเพณี ความเชื่อถือ และค่านิยมของสังคม ดังนั้น จึงกล่าวโดยสรุป ได้ว่า “การเรียนรู้ นั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาต่อไปโดยไม่มีที่สิ้นสุด” สำหรับปรัชญาพื้นฐานของการศึกษาตลอดชีวิต ก็เพื่อ “ความเจริญเติบโตทางร่างกาย การพัฒนาบุคลิกภาพ ความเจริญงอกงามทางด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ทั้งนี้ โดยเน้นให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องโดยตลอดชีวิต” ดังนั้น คงจะเห็นได้ว่าการศึกษตลอดชีวิตอยู่บนพื้นฐานและความเชื่อที่ว่า “การศึกษาและการเรียนรู้เกิดขึ้นโดย ตลอดชีวิต โดยวิธีการและกระบวนการที่ต่างกันอย่างออกไป” นอกจากนั้นแล้วยังมีความเชื่อและปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิตว่าบุคคลที่มีการจัดลำดับและระบบ สำหรับการเรียนรู้โดยตลอดชีวิตของตัวเองของเขา ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ การปรับปรุงอาชีพ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่หรือการพยายามพัฒนาบุคลิกภาพให้เหมาะสมกับตนเอง ทั้งนี้ไม่ว่าจะเพื่อความมุ่งหมายอันใดก็ตาม ซึ่งความจริงแล้วก็เพื่อการพัฒนาบุคคลนั่นเอง

“การเรียนรู้ นั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาต่อไปโดยไม่มีที่สิ้นสุด”

ความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต...เพื่อสังคมไทย

ทำไมต้องจัดให้มีการศึกษาตลอดชีวิต? ในการที่จะตอบคำถามนี้ได้ นั้น คงจะมีเหตุผลที่ต้องทำความเข้าใจและถกเถียงกันอยู่หลายประการทีเดียว เช่น อาจจะเป็นการเพิ่มความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา หรือเพื่อก่อให้เกิดความเท่าเทียมกันทางด้านเศรษฐกิจ หรือเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ดีกว่า หรือแม้กระทั่งเพื่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีและเหมาะสมยิ่ง

ขึ้นและเหตุผลอื่นๆ อีกหลายประการ ซึ่งจะได้พิจารณาถึงเหตุผลและความจำเป็นที่ต้องมีการศึกษาตลอดชีวิต

1. เพื่อช่วยให้เกิดความเสมอภาค ทั้งนี้เพื่อให้ทุกคนได้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มความสามารถ ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองซึ่งการศึกษาตลอดชีวิต จะมีส่วนช่วยในด้านความเสมอภาคนี้ ได้มากกว่า การศึกษาในระบบโรงเรียน เพราะการศึกษานอกระบบ โรงเรียนนั้นบางครั้งก็ถูกกล่าวหาว่าเป็นสถานที่มีส่วนช่วยรักษาสภาพความแตกต่างทางสังคม และชนชั้นให้คงอยู่ตลอดไป ในทางตรงกันข้ามการศึกษาตลอดชีวิตจะช่วยแก้ไขและลดบทบาทในด้านนี้ของระบบโรงเรียนได้ดีมาก

2. เพื่อช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจทางการศึกษา เนื่องจากการลงทุนทางการศึกษาในภาวะปัจจุบันนั้น ได้ถึง จุดวิกฤตที่สังคมไม่อาจรับภาระด้านนี้ได้อีกต่อไปแล้ว โดยเฉพาะ ในประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายนั้น ปัญหานี้ยังได้ผลกระทบกระเทือนอย่างมาก และได้มีความพยายาม ในทางการแก้ไขปัญหาด้านค่าใช้จ่ายทางการศึกษาในระบบโรงเรียน ด้วยการพยายามพัฒนาเทคโนโลยีทางการศึกษา ให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

3. เพื่อช่วยแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ที่ครอบครัว นักการศึกษาส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่าบ้านหรือครอบครัวได้เคยทำหน้าที่หลักอย่างสำคัญในการศึกษา กับเยาวชนในอดีต แต่ทว่าสถานการณ์ในปัจจุบันได้ชี้ให้เห็นชัดเจนว่า ครอบครัวได้ลดบทบาทในด้านนี้ลงไปอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านจริยธรรมและคุณธรรมต่างๆ การที่บทบาทของสถาบันครอบครัวลดความสำคัญลงไปในส่วนหนึ่งเป็นเพราะอิทธิพลจากความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี การเจริญเติบโตของสังคมเมือง และความยุ่งยาก สับสนในวิถีชีวิตของมนุษย์ จากสถานการณ์เช่นนี้ เป็นที่คาดคะเน ได้ว่าพัฒนาการของเด็กและเยาวชนย่อมจะเกิด “ผลกระทบทางค่านิยม” ซึ่งเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางสังคมและบทบาทของครอบครัวนั่นเอง

4. เพื่อการเปลี่ยนแปลงบทบาททางสังคม บทบาทของบุคคลในสังคม นับว่าเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงบทบาท และหน้าที่ของครอบครัวอย่างมาก โดยเฉพาะ ในกรณีนี้อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบทบาททางประการ ของเยาวชนวัยรุ่นในสังคม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ได้บังคับบัญชา กับหัวหน้างาน หรือ บทบาททางด้านการเมืองในระดับชุมชนหรือหมู่บ้าน การที่คนเราได้พึ่งพาเทคโนโลยี จะทำให้เวลาว่างมากขึ้น ด้วยเหตุผลต่างๆ เหล่านี้ย่อมจะทำให้เวลาที่จะใช้เพื่อการเรียนรู้ มียาวนานกว่าสมัยก่อน นอกจากนั้นผู้หญิงและแม่บ้าน ก็มีบทบาทหน้าที่ในการทำงานนอกบ้านมากขึ้นกว่าเดิมด้วยเช่นกัน การเปลี่ยนแปลงบทบาททางด้านสังคม ดังกล่าวนี ย่อมทำให้การจัดบริการทางด้านการศึกษา ตลอดชีวิตอย่างเหมาะสมจะมีความจำเป็นมากขึ้น

5. เพื่อให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางด้าน เทคโนโลยี เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี จะส่งผลและมีอิทธิพลโดยตรงในการที่มนุษย์เราจำเป็นต้อง ได้รับการศึกษาตลอดชีวิต โดยเฉพาะในแง่ของการได้รับ ข้อมูลข่าวสารที่เหมาะสมและถูกต้อง เพื่อจะได้รับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี นอกจากนั้นแล้ว การเปลี่ยนแปลงลักษณะของหน้าที่การ งานและอาชีพที่ประกอบการอยู่ ก็นับว่าเป็นภาระหน้าที่ ก่อให้เกิดความจำเป็น ที่ควรจะได้รับความรู้และทักษะ ใหม่ๆ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เหล่านี้

6. สำหรับองค์ประกอบต่างๆ ทางด้านการประกอบอาชีพ ทั้งนี้เพราะว่า จะทำให้เกิดความจำเป็นที่บุคคลควรจะได้รับ ความรู้ความชำนาญ หรือทักษะใหม่ๆ เพื่อการนำไปประกอบอาชีพ ให้เกิดความเหมาะสมและดียิ่งขึ้น เพราะว่าความรู้เดิมที่ได้รับมา จากการศึกษานอกโรงเรียนอาจจะใช้ไม่ได้ หรือเก่าเกินไปนั่นเอง

“ บ้าน หรือ ครอบครัว ได้เคยทำหน้าที่หลักอย่างสำคัญในการศึกษา กับเยาวชนในอดีต แต่ในปัจจุบันได้ใช้ให้เห็นชัดเจนว่า ครอบครัว ได้ลดบทบาทในด้านนี้ลงไปอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านจริยธรรมและคุณธรรมต่างๆ ”

ประโยชน์และการนำการศึกษาตลอดชีวิต... ไปประยุกต์ในสังคมไทย

ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการนำเอาการศึกษาตลอดชีวิตไปใช้ ย่อมจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในแง่มุมมองต่างๆ

1. ในแง่ของปรัชญาและอุดมการณ์ ทั้งนี้ โดยยึดถือหลักการและความเชื่อที่ว่ามนุษย์เราทุกคนย่อมเกิดมาเท่าเทียมกัน และควรจะได้รับความสะดวกสบายในการที่จะได้รับบริการในสิ่งที่ดีสำหรับชีวิต นั่นคือการมีโอกาสได้รับการ ศึกษา ความชำนาญ ความรู้ต่างๆ เพื่อที่จะนำไปสู่ การปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่การแก้ไข ปัญหาพื้นฐานอื่นๆ ซึ่งก็ได้แก่ ความไม่รู้ ความยากจน โรคภัยไข้เจ็บ และความยุติธรรมในสังคม โดยความเชื่อในอุดมการณ์นี้ว่าจะสามารถแก้ไขช่องว่าง และความแตกต่างของสังคมได้อย่างเหมาะสม

2. ในด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายนั้น ปรากฏว่าคนส่วนมากยังอ่านไม่ออก และเขียนไม่ได้ ประกอบทั้งมีการศึกษาค่อนข้างต่ำ ทำให้มีผลสืบเนื่องไปสู่การที่ต้องตกอยู่ในวงจรแห่งความชั่วร้ายและความยากจน อันเป็นวัฏจักรที่ต่อเนื่องกันไปอย่างไม่รู้จบสิ้น อย่างไรก็ตาม เป็นที่คาดหวังว่าการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษานอกระบบ โรงเรียนและการศึกษาต่อเนื่อง จะช่วยให้คนส่วนใหญ่สามารถปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงในแง่ต่างๆ ดังนี้คือ

- 2.1 ช่วยในการปรับปรุงและพัฒนาผลผลิตให้ดีขึ้น
- 2.2 ช่วยในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม
- 2.3 ช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสุขสบายภายในชุมชน
- 2.4 ช่วยแก้ไขสุขนิสัยและหลักเกณฑ์ที่ควรปฏิบัติทางด้านสุขภาพและอนามัย

3. ในด้านสังคมวิทยาและการศึกษา ปัจจุบันการศึกษาที่จัดอยู่ อาจกล่าวได้ว่าพ่อแม่และผู้ปกครองได้รับประโยชน์น้อยจากผลของการศึกษา ซึ่งก็มีผลทำให้เด็กๆ ได้รับความรู้อย่างถูกต้องจากพ่อแม่ก็เป็นไปได้น้อย ด้วยเช่นกัน ดังนั้นปัญหาสำคัญในประเทศที่กำลังพัฒนา ก็คือ ความสูญเปล่าทางการศึกษามีค่อนข้างสูงมาก ทั้งนี้ เพราะว่าพ่อแม่เองก็ไม่รู้หนังสือจนไม่สามารถจะช่วยเหลือ หรือสอนหนังสือให้แก่เด็กๆ ได้ การจัดให้มีการศึกษาต่อเนื่องหรือการศึกษาผู้ใหญ่สำหรับพ่อแม่ขึ้นมา จึงนับว่ามีส่วนช่วยให้มีการยกฐานะทางสังคมได้ดีขึ้นด้วย เพราะว่าจะได้รับประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและครอบครัว

4. ทางด้านการเมืองการปกครอง ในสังคมประชาธิปไตยนั้น การปกครองของรัฐบาลจะต้องพยายามให้ประชาชนมีความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ ในฐานะของการเป็นพลเมืองดีช่วยปลูกฝังความรู้สึกและทัศนคติที่ถูกต้องเหมาะสมในทางการเมืองและการปกครอง พยายามสร้างผู้นำในระดับชุมชนให้เพิ่มมากขึ้น ช่วยฝึกให้เกิดความเป็นพลเมืองดีในตัวประชาชน โดยอาศัยกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต

“ มนุษย์เราทุกคนย่อมเกิดมาเท่าเทียมกัน และควรจะได้รับความสะดวกสบาย ในการที่จะได้รับ บริการในสิ่งที่ดีสำหรับชีวิต นั่นคือ การมีโอกาสได้รับการศึกษา ความชำนาญ ความรู้ต่างๆ ”

5. การปรับปรุงทางด้านเทคโนโลยีและศิลปะวัฒนธรรม ทั้งนี้ เกิดจากการที่ประชาชนต้องยอมรับความก้าวหน้าทางด้านความรู้ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีใหม่ๆ ตลอดจนงานการบริหารงานใหม่ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

6. การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านความรู้ใหม่ๆ อันจะมีผลทำให้ความรู้เดิมที่เคยได้รับมา อาจจะเก่าเกินไป โดยเฉพาะการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในวัยเด็กจะไม่สามารถนำมาใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะสอนวิธีการหาความรู้ให้กับประชาชนที่เป็นผู้ใหญ่ ซึ่งตรงกับคำว่า “How to Learn” หรือ “How to Study” หมายถึงว่าจะแก้ไขเปลี่ยนแปลงความรู้เดิมอย่างไร ให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมชุมชน เพื่อการปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา